

EL-HUTBETU'Ş-ŞÂMIYE'YE GÖRE İNSANLARIN SAADETİ, İSLÂM'DADIR

Prof. Dr. Nurettin TURGAY

Dicle Üniversitesi

Özet

*El-Hutbetu'ş-Şâmiye'*yi, Allah'a hamd ve Hz. Muhammed'e (s.a.v.) selam ile başlayan Bediüzzaman Said Nursî'nin, bu hutbede çok önemli meseleleri dile getirdiğine şahit olmaktadır. Bunları okurken, çok şey insanın aklına takılmaktadır. Bediüzzaman bu hutbede, yalnız Müslümanların değil, tüm insanların huzur ve saadetinin İslâm'da olduğuna dair vurgularda bulunmaktadır. Çünkü İslâm'ın kelime anlamı, barış, güven, emniyet, huzur ve saadettir. İslâm'ın ifade ettiği bu güzelliklerin, insanlar arasında meydana gelebilmesi için, *Kur'an*'ın ölçü olarak alınması ve ona uygun bir hayatın sürdürülmesi gerekir. Çünkü *Kur'an*, İslâm dininin mihenk taşıdır. Bediüzzaman, eserlerinin çeşitli yerlerinde bunun önemini vurgulamaktadır. O, *el-Hutbetu'ş-Şâmiye'*de İslâm'ın ifade ettiği evrensel saadetin meydana gelebilmesi için, uyulması gereken çeşitli kuralları serdetmektedir. Onun da bu hutbede belirttiği gibi, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) zamanından bu güne kadar, hiçbir kişi İslâm dinini tam manası ile anladıktan sonra bu dini terk edip başka bir dine geçmedi. Ama başlangıcından bu yana başka dinlerden pek çok insan İslâm dinine geçti. Çünkü *Kur'an*, insanları; "düşünmüyor musunuz?", "aklınızı kullanmıyor musunuz?", "etrafınıza bakıp gördüğünüz varlıklardan ve olaylardan ibret almıyor musunuz?", "araştırmıyor musunuz?" ve benzeri pek çok uyarı ile uyarmaktadır. İslâm'ın insanları yönelttiği bu çalışmalar, onları en güzel medeniyetlere götürür. Bediüzzaman da bu hutbede, söz konusu olan medeniyetin iyi taraflarının alınmasından yana tavır koymaktadır. Onun belirttiği gibi İslâm, ortaya koyduğu hak mefhumu ile insana en büyük şerefi kazandırmaktadır. Ayrıca o, İslâm dinin ilkelerine uygun çalışmalarda bulunan Batıların, İslâm ile hamile olduklarına dair yorumlarda bulunmaktadır. O, bu hutbede Müslümanların ümitsizliğe düşmemelerinin gerektiğine vurgu yaparak, her kışın ardından baharın ve her gecenin ardından da sabahın geldiğini dile getirmektedir. Bediüzzaman'a göre İslam medeniyetinin aydınlığı, ateşin çalı çırpıyı yakıp yok ettiği gibi, diğer bütün inanç ve felsefelerin etkisini yok etmektedir. İslâm dini, onun kutsal kitabı olan *Kur'an* ve bu dinin tebliğcisi olan Hz. Muhammed (s.a.v.), hep evrenseldirler. Bediüzzaman, bu hutbesinde İslâm'ın bu evrenselliğini anlatmaktadır.

Anahtar kelimeler: Bediüzzaman, *el-Hutbetu'ş-Şâmiye'*ye, İslâm, insanlar, saadet.

Giriş

Bediüzzaman Said Nursî'nin Şam'da Emeviye Camisi'nde bir Cuma hutbesinde cemaate karşı okuduğu *el-Hutbetu'ş-Şâmiye'*yi okuduğumuz zaman, bu hutbede çok

önemli meseleleri dile getirdiğine şahit olmaktayız. O, hutbeye Allah'a hamd ve Hz. Muhammed'e (s.a.v.) salât ve selam ile başladıktan sonra, günümüz İslâm âleminin çeşitli problemlerini maddeler halinde, tespîh taneleri gibi ardı ardına sıralamaktadır. Bu çalışmamızda, Bediüzzaman'ın bu hutbesinde verilen mesajlardan birkaç tanesinin üzerinde duracağız.¹

Bediüzzaman Said Nursî'nin bu hutbesi, mana dolu bir vaaz niteliğindedir. Vaazın, İslâm dininde önemli bir yeri vardır. Unutmamak gerekir ki Kuran'da, yirmi beş yerde vaaz konusu gündeme getirilmektedir.² Mesela Cuma hutbelerinin sonunda okunan bir ayette, şöyle buyurulmaktadır.

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ

“Kuşkusuz Allah size, adaleti, iyiliği ve akrabalara yardımı emreder; ahlaksızlığı, kötülüğü ve haksızlığı yasaklar. Ders alalım diye size vaaz eder/öğüt verir”³ Bu ayette, Allah'ın insanlara vaaz ettiği haber verilmektedir.

Bediüzzaman Said Nursî, bu hutbede genel olarak İslâm dininin evrenselliği, hak mefhumu, ümit var olmanın gerekliliği, İslam medeniyeti ve benzeri konulara işarette bulunmaktadır. Onun, her zaman olduğu gibi bu hutbede de ölçüsü Kur'an ve sünnettir.

A. İslâm ve Evrenselliği

Bediüzzaman Said Nursî, *el-Hutbetu's-Şâmiye*'de İslâm dininin tüm insanlara hitap ettiğini ve dolayısıyla evrensel bir din olduğunu açıkladı. Onun da bu hutbede belirttiği gibi İslâm dini, tüm insanlara barış, huzur, saadet, güven ve benzeri güzellikleri vaat etmektedir. Kelime olarak “İslam”, “Selime-yeslemu” fiilinin, “e'ale” babından “esleme” fiilinin mastarıdır. “Selime” fiili, esenlikte, emniyette ve güvende olmak, sağ salim olmak, zarar görmemek, yanlış yapmamak, şüpheden uzak bir şekilde kesin bir kanaate sahip olmak, hür ve bağımsız olmak gibi anlamlara gelmektedir. Fiil olarak “esleme” ise, teslim olmak, Müslüman olmak, sulha girmek, sulh ve barış içerisinde bulunmak gibi manaları ifade etmektedir. Dini açıdan İslâm, Allah tarafından gönderilen ilkelere inanmak ve onlara uygun hareket edip teslim olmaktır. Buna göre İslâm, itaat edip teslimiyet göstermek, dâhili ve harici afetlerden beri olup kurtulmak, barış, güven, huzur ve saadete kavuşmak gibi anlamlara gelmektedir.⁴ Bu tanımlara göre İslâm, insanın İslâm inanç esaslarına inanması, Allah'ın emir ve yasaklarına gerektiği şekilde uygun hareket etmesi, bunun neticesinde çeşitli afetlerden kurtularak huzur, saadet ve mutluluğa kavuşmasıdır. Buna göre hareket eden bir insan, kendi hayatında, bir aile kendi yuvasında ve bir toplum da kendi dünyasında dâhili ve harici afetlerden kurtularak mutlu olur; huzur ve saadeti bulur.

¹ Bkz. Bediüzzaman Said Nursî, *el-Hutbetu's-Şâmiye*,

² Muhammed Fuad Abdülbaki, “veaze”, *el-Mu'cemu'l-Mufehres li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut tsz. s. 755.

³ Nahl, 90.

⁴ el-Halil b. Ahmed el-Ferahidî, “selime”, *Kitâbu'l-Ayn*, Daru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut tsz. s. 441; Cemâluddin Muhammed b. Mukerrem İbn Manzûr, “selime”, *Lisânu'l-Arab*, Daru'l-Fikr, Beyrut 1994, XII, 289, vd. Afif Abdulfettah Tabbare, *Rûhu'd-Dîni'l-İslâmî*, Dâru'l-İlm li'l-Melâyin, Beyrut 1973, s. 13.

“İslâm” kelimesi, türevleri ile birlikte Kur’an’da 157 defa geçmekte⁵ ve hep birbirlerine yakın anlamlarda kullanılmaktadır. Bir ayette, Allah katında dinin, sadece İslâm olduğu haber verilmektedir:

إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ

“Allah katında din, şüphesiz İslam'dır.”⁶

Bu ayette geçen “İslâm” kelimesinin manasına göre düşündüğümüz zaman, Allah katında geçerli olan dinin, sulh, barış ve güven dini olduğu anlaşılmaktadır. Bu duyguları taşımayan bir dini anlayışın, Allah’ın yanında hiçbir değeri ve geçerliliği yoktur. Başka bir ayette ise, mealen şu bilgilere yer verilmektedir: “Kim İslam'dan başka bir dine yönelirse, onunki kabul edilmeyecektir. O, ahirette de kaybedenlerdendir.”⁷ Buna göre sulh, güven ve barış düşüncesini taşımayan bir dini anlayış, Allah’ın yanında kabul görmeyecektir.

Kur’an’ın çeşitli ayetlerinde dile getirilen İslâm’ın ifade ettiği güzelliklerin meydana gelmesi için, Müslümanların *Kur’an* ve sünnette haber verildiği şekilde birbirlerine kardeşçe davranmaları gerekmektedir.

Kur’an ve sünnet anlayışı ile İslâm’ın bu mefhumunu kavrayan Bediüzzaman, Şam’ın Emeviye Camisi’nde okuduğu hutbede, İslâm’ın bu anlayışına dikkat çekmektedir. Onun için hutbesinin başında, Allah’a hamd ve Hz. Muhammed’e (s.a.v.) salât ve selamdan hemen sonra, bu hususu dile getirmekte ve yalnız Müslümanların değil, tüm insanların huzur ve saadetinin İslâm’da olduğuna dair vurgularda bulunmaktadır. İslâm’ın ana kaynağı olan *Kur’an* evrensel olduğu gibi, İslâm da evrenselidir. Bediüzzaman, *Kur’an*’ı ve İslâm’ı olduğu gibi tabii evrensel hali ile anlattı. İslâm’ın ifade ettiği güzelliklerin insanlar arasında meydana gelebilmesi için, *Kur’an*’ın ölçü olarak alınması ve ona uygun bir hayatın sürdürülmesi gerekir.

B. Ölçü, Kur’an’dır

Kur’an, İslâm dininin mihenk taşıdır. O olmazsa, İslâm olmaz. Hz. Muhammed (s.a.v.), “Size iki şey bıraktım. Siz, bu iki şeye uygun hareket ederseniz, hiçbir zaman sapıtmayacaksınız. Bunlar, Allah’ın kitabı olan *Kur’an* ve benim sünnetimdir”⁸ diyerek, *Kur’an* ve sünnetin İslâm dininin ana temelleri olduğunu haber verdi. Bunların birincisi olan *Kur’an*, Allah’ın kelmadır. Hz. Muhammed (s.a.v.)’in sünneti ise, *Kur’an*’ın tefsir ve açıklaması durumundadır.⁹

Bediüzzaman’ın, imam olarak tabii olduğu İmam Şafiî, *Kur’an*, sünnet ve ikisine göre yazılan fıkıh ilminin dışındaki ilimlerin birer meşgale, birer oyalanma olduğunu belirtmektedir. O, İslâm’ın ölçüsü olarak *Kur’an* ve sünneti kabul etmektedir. Bunu, bir şiirinde şöyle ifade etmektedir:

⁵ Muhammed Fuad Abdulkaki, “selime”, *el-Mu’cemu’l-Mufehres li Elfâzi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, Beyrut tsz. s. 355 vd.

⁶ Âl-i İmrân, 19.

⁷ Âl-i İmrân, 85.

⁸ Ebû Dâvûd, *Menâsik*, 56; İbn Mâce, *Menâsik*, 84; Muvatta, *Kader*, 3; İbn Hanbel, III, 26; Abdurrauf el-Menâvî, *Feyzu’l-Kadîr Şerhu’l-Camii’s-Sağîr*, Mısır 1938, III, 240, hadis no: 3282.

⁹ Muhammed Hüseyin ez-Zehabi, *et-Tefsîr ve’l-Mufessirîn*, Dâru’l-Erkâm, Beyrut tsz. I, 32.

“Kur’an, hadis ve fıkıh ilminin dışındaki bütün ilimler, birer meşguliyettir.”¹⁰

Kur’an, tüm İslâm âlimleri için ölçü, esas ve hayat kaynağıdır. İmam Şafî, bu duygu ve düşüncelerle hareket etmenin neticesinde fıkıhta lider oldu.¹¹ Onun çeşitli eserlerini incelediğimiz zaman, hepsinde *Kur’an*’ın nefesini hissederiz. Onun mezhebinin bir mensubu olan Bediüzzaman’ın bütün eserlerinde, aynı duygu ve düşünce hâkim bulunmaktadır. Bediüzzaman, her zaman için ölçüsünün *Kur’ân* ve sünnet olduğunu, sözlerinin ona göre değerlendirilmesinin gerektiğini, bu mihenge uymayan ifadelerinin nazarı itibara alınmamasının icap ettiğini çeşitli eserlerinde dile getirdi.¹² O, *el-Hutbetu’s-Şâmiye*’de de, bu hassasiyete işaret etmektedir. Bu ruhu, pek çok İslâm âliminin eserlerinde görmekteyiz. Örneğin Mela Muhammed el-Botî el-Cızîrî (ö. 1050/1640), divanında yazdığı şiirlerinde çok kere Kur’an ayetlerinin anlamına ve zaman zaman da ayetlerde geçen kelimelere yer verdi. Ayrıca kendisi, divanında yer verdiği şiirleri yazarken, *Kur’an* ve sünnet çizgisinin dışına çıkmadığını dile getirdi:

“Problemin varsa gel de bize sor ey âşık biziz aşkın müftüsü!

Çünkü bir elimizde sünnet diğerinde Kitap var.”¹³

Mutasavvıf Hasan Hüsameddin Uşşakî’nin (ö. 1001/ 1559), “*Uşşakî Divanı*” adlı divanda yer alan şiirlerinde, yollarının *Kur’an* ve sünnet olduğunu söylediğini okumaktayız. O, bir beytinde *Kur’an*’ın iki suresi olan “Tâhâ” ve Yâsin” surelerinin isimlerine yer verir ve özellikle *Kur’an* eğitiminin önemine dikkat çeker:

Sırrı “Tâhâ” ile “Yâsin”, eyledi bizde zuhur,
Biz, maarif genciyiz, esrarı *Kur’an* bizdedir.¹⁴

C. Hak Kavramı

Bediüzzaman, çeşitli eserlerinde olduğu gibi, *el-Hutbetu’s-Şâmiye*’de de hak mefhumu üzerinde durdu. O, daima hak ve adaletin önemini vurguladı. Hak ve adaletin tecelli etmediği yerde, İslâm’dan ve insanlıktan bahsetmek mümkün değildir. Kul hakkı denince, hak ve adalet kavramları öne çıkmaktadır. Dolayısıyla “hak” kavramı üzerinde durarak onun hakkında bazı bilgileri vermek istiyoruz. Hak kelime, Arapçadan Türkçeye geçmiştir ve farklı anlamlar için kullanılmaktadır. *Kur’an*’da “Hak” kelimesi, birçok ayette Allah’ın bir ismi olarak geçmektedir.¹⁵ Bu ayetlerden birinin meali şöyledir: “... Allah, hakkın ta kendisidir.”¹⁶ Bununla beraber hak kelimesi, *Kur’an*’da gerçek şey,¹⁷ adalet,¹⁸ insaf,¹⁹ bir kimseye ait şey,²⁰ herhangi bir işin karşılığında verilen şey,²¹ batılın

¹⁰ İmam Şafî Muhammed b. İdris, *Divânu’s-Şafî*, derleyen: Muhammed Afif ez-Zu’bî, Daru’l-Cil, Beyrut 1974, s. 88.

¹¹ el-Beyhakî, *Menâkibu’s-Şafî*, I, 92 vd., İbnu’l-Cevzî, *Sıfatu’s-Safve*, II, 250; ez-Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nubelâ*, X, 6.

¹² Bediüzzaman Said Nursî, “*Münâzarât*”, *İçtimâî Dersler*, Zehra Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 97.

¹³ Abdülbaki Turan, *Melayê Cızîrî Divanı ve Şerhi*, Nûbihar, İstanbul 2010, s. 8.

¹⁴ Hasan Hüsameddin Uşşakî, *Uşşakî Divanı*, derleyen. Mehmet kahraman, Uşşakiler A. Ş. Manisa 1994, s. 11.

¹⁵ Yûnûs, 30-32; Kehf, 44; Tâhâ, 114; Hac, 6.

¹⁶ Hac, 6.

¹⁷ Bakara, 26; Yûnûs, 55; Lokman, 33; Zuhur, 30.

¹⁸ Enbiyâ, 112; Sâd, 22.

¹⁹ Nisâ, 105.

²⁰ A’raf, 8; Meâric, 24, 25.

zıttı,²² kesinleşmiş emir,²³ *Kur'an* ve İslam,²⁴ pay, hisse,²⁵ mucize,²⁶ doğru yol,²⁷ edası farz olan bir Allah borcu²⁸ ve benzeri anlamlar için kullanılmaktadır.

“Hak” kelimesinin çoğulu, “Hakâik” ve “Hukuk” tur. “Hak” kelimesi, sözlük kitaplarında mastar, sıfat ve isim olarak kullanılmaktadır. Kavram olarak hak, sabit ve aklın inkâr edemeyeceği derecede sübutu vacip olan demektir. Diğer bir ifade ile hak, insanın lehinde sabit olan şey anlamındadır.²⁹ *Kur'an* açısından hak kelimesini, bu tanımında ifade edildiği şekliyle, “İnsanın lehinde sabit olan şey” anlamında yorumlamanın, isabetli olacağı kanaatindeyiz.

Bununla beraber hak kavramı, hukuki bir terim ve felsefi bir ifadedir. Merhum Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır (ö.1361/1942), hak kelimesini izah ederken, özetle şunları söylemiştir:

“Bunun esas mefhumunda bir uygunluk anlamı var ki, ilk başta zihinlerde maddi eşyanın diğer bir ifade ile enfus (subje) ile afakın (objenin), ilim ile malumun (bilgi ile bilinenin) uygunluğunu ifade eder; bu açıdan bazen zihinler ve bazen nesnelere için söylenir. Düşüncenin gözleme uygunluğu bakımından kullanıldığı zaman, isabet ve doğruluk, söz, fikir, icra, karar, ahkâm ve hikmet anlamına gelir ve o işin sıfatı olur; nesnelere için kullanıldığı zaman, gerçekleşme ve meydana gelme demek olur.

İşte hak ve hakikatin gerçeği, bu iki yönün birbirlerine uyum sağlayıp bir araya gelmeleri olduğundan dolayı, hak, manen ve şeklen var olmak diye tarif edilebilir ki bu, zorunlu bir vücubi vücut (zorunlu var oluş) demek olur. Zorunlu var oluş ise, ya li zatihi ya li gayrihi olarak düşünülebilir. Li zatihi vücubi vücûd, kendi öz varlığının gereği olup, hiçbir yönden başkasına muhtaç olmayan ve hiçbir noksanı kabul etmeyen, ezeli ve ebedi bütün kemal sıfatlarını kendinde toplayan Vacip Teâlâ'ya mahsustur ve “el-Hak” ism-i şerifi, O'nun güzel isimlerindedir. Bütün enfus ve afakın birbirlerine uygunluğu ile gerçekleşmesi yani masivallah (Allah'ın dışındaki varlıklar) kendi zıtlarından dolayı kendileri için ve kendi icapları (varlıklarının gereği), kendi hakları ile değil, ancak Hak Teâlâ'nın icabı ile ve O'nun hakkı için var olmuş ve gerçekleşmişlerdir. Kendi kendilerine yok olmaya mahkûm ve batıl oldukları halde Allah'ın hakkıyla (yaratmasıyla), Allah için “Hak” turlar. Binaenaleyh bunlar, “vacibu'l-vücut li-ğayrihi” yani “Hak li-ğayrihi” (başkası için hak) olan şeylerdir.”³⁰

²¹ Zâriyât, 19; Meâric, 24, 25.

²² Bakara, 42; Âl-i İmran, 71; İsrâ, 81; Sebe' 49.

²³ Hicr, 8.

²⁴ Bakara, 42.

²⁵ Meâric, 24,25.

²⁶ Yûnûs, 76.

²⁷ Yûnûs, 35.

²⁸ Zâriyât 19; Meâric, 24, 25.

²⁹ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, I, 280.

³⁰ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, IV, 2675 vd. ; Abdülkerim Ünalan, *İslam Hukuku Açısından Hak ve Hakkın Kötüye Kullanılması*, İzmir 1997, s. 14 vd.

Hak kelimesinin hukuk ilmi açısından da çeşitli anlamları vardır.³¹ Ancak burada konunun hukuki yönü üzerinde durmadığımız için, bu tanımlara yer vermiyoruz. Burada konuyu daha çok *Kur'an* çerçevesi dâhilinde incelemeye çalışacağız. Hak kelimesinin *Kur'an*'da 247 defa geçmesi³², bu kavramın *Kur'an* kültüründe ne derece önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Hak mefhumu, insan hayatı ile birleşen, insanın yaşadığı her yerde var olan ve insanlar tarafından her an düşünülebilen bir olgu olduğu için, bu mefhumun insanlıkla beraber başladığını söylememiz mümkündür. Çünkü insan, sosyal bir varlıktır, tek başına yaşayamaz. İnsanların mutlaka birbirlerine ihtiyacı olmaktadır. İnsanlar beraber yaşadığı gibi, ihtiyaçları da beraber bulunmaktadır. Dolayısıyla insanlar, zaman zaman karşı karşıya gelmekte, çatışmaktadır. Bu gibi çatışmaların önlenmesi için, insanların haklarını düzene koyan ve koruyan kurallara ihtiyaç hissedilmektedir. Tarih boyunca, insan haklarını düzene koyan bu kuralların üzerinde durulmuş, bu konuda devamlı çalışmalar yapılmış ve daima bu hakları geliştirerek daha ileri bir seviyeye getirmek için çaba sarf edilmiştir. İnsanların bu konuda geliştirdiği felsefi, hukuki ve sosyal kurallar, her zaman için değişmiş ve gelişme arz etmiştir. Çünkü insan fikri, daima gelişmeye değişmeye muhtaçtır. *Kur'an*'ın insan hakları konusunda ortaya koyduğu açıklamaları ise, insan aklı tarafından geliştirilerek ortaya konan kurallar değildir; Allah'ın kelamı olup ilahi vahye dayanmaktadır.³³ Bu nedenle değişmeye uğramaz ve gelişmeye ihtiyacı olmaz. Çünkü *Kur'an*'ın tüm ayetleri, en mükemmeli haber vermektedir.

İster insanların geliştirerek ortaya koyduğu insan hakları prensip ve kuralları olsun, ister *Kur'an*'da bu konuda ortaya konan hükümler olsun, bütün bunların toplumda düzenli bir şekilde uygulanıp sağlana bilmesi için, her kişinin bu ölçülere göre başkasının haklarına saygılı olması ve kendisine tanınan haklarla yetinmesi gerekir. Her insanın hakları, başkasının hakları ile sınırlıdır.

Yine her insanın haklarının korunması için, kendi haklarını kullanırken, sınırı aşarak başkasının haklarına zararlı olan kişilere karşı, bütün hukuk sistemlerinde çeşitli müeyyideler konulmuştur. Bilindiği gibi *Kur'an*'daki müeyyideler, hem dünyevi ve hem de uhrevidir.³⁴

En önemli olan mesele, egemen olan güçlerin, bu konuda benimsediği kanun ve kuralları uygulamasıdır. İnsan hakları konusunda çok güzel şeyler söylenebilir ve yazılabilir. Fakat bunlar sosyal hayatta uygulanmadıktan sonra, onları söylemenin ve yazmanın hiçbir değeri yoktur.

D. *Kur'an*, Ümitsizliğe Karşıdır

³¹ Bakınız: Ünalın, *İslam Hukuku Açısından Hak ve Hakkın Kötüye Kullanılması*, s. 16.

³² Abdülbaki, *el-Mu'cemu'l-Mufehres li Elfazi'l-Kur'ani'l-Kerim*, s. 208 vd.

³³ ez-Zuheylî, *el-Fikhu'l-İslami ve Edilletuhu*, Dimaşk 1984, IV, 10.

³⁴ Mustafa Ahmed ez-Zerka, *el-Fikhu'l-İslami fi Sevbihî'l-Cedid*, Dimaşk 1964, III, 7 vd.

Bediüzzaman Said Nursî, *el-Hutbetu's-Şâmiye*'de, *Kur'ân*'ın ümitsizliğe karşı olduğunu, İslâm dininde ümitsizliğe yer olmadığını belirtti. İnsanlar, samimi bir iman ile Allah'a karşı itaatkâr olurlar, kadere teslim olurlar, tevekkül ederler, ümit ve şevk dolu bir şekilde yaşayarak mutlu olurlar. Şeytanın, inanan insana yaptırmak istediği halde yaptıramadığı önemli şeylerden biri, hiç şüphesiz onu ümitsizliğe düşürmektir. Zira Allah, Yakup peygamberin (a.s.) çocuklarına kardeşleri Yusuf ve kardeşini aramaları için, "Ey oğullarım! Gidin, Yusuf'u ve kardeşini araştırın. Allah'ın rahmetinden umut kesmeyin. Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden umut kesmez" ³⁵ diye buyurduğunu haber vermektedir.

Abdullah b. Abbas'tan (ö. 68/687) rivayet edildiğine göre, Hz. Muhammed (s.a.v.) Vahşi'ye haber gönderip onu Müslüman olmaya davet etti. Vahşi, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) bu davetine karşı şu ifadelerle cevap verdi: "Allah'a şirk koşan, insan öldüren, zina yapan, günaha girer; azabı da kat kat artar dediğin halde, beni nasıl dinine çağırıyorsun? Zira ben, bütün bunları yaptım." Bunun üzerine, şu ayet nazil oldu:

إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا

"Ancak töbe edip de inanan ve salih amel işleyenler başka. İşte Allah, onların günahlarını iyiliklere çevirir. Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."³⁶

Vahşi, "Bu, ağır bir şarttır. Bunu yapamam" deyince, şu ayet nazil oldu:

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدِ افْتَرَىٰ إِثْمًا عَظِيمًا

"Şüphesiz Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz. Bunun dışında kalan (günah)ları ise, dilediği kimseler için bağışlar."³⁷

Bu sefer Vahşi, "Şimdi de kendimde, affedilir miyim, affedilmez miyim?" şeklinde bir şüphe ve ümitsizlik içerisinde olduğunu söyler. Bunun üzerine de şu ayet nazil oldu:

قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ

"De ki: Ey kendilerine kötülük edip aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden umudunuzu kesmeyin. Çünkü Allah, bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."³⁸

Vahşi, bu ayetin nüzulünden sonra, "Evet, işte şimdi bu ayette herhangi bir şart görmüyorum!" dedi ve Müslüman oldu. İlmi kaynaklarda, buna benzer çeşitli rivayetler yer almaktadır.³⁹

Kur'an'ın diğer bazı ayetlerinde de umutsuzluğa kapılmak kınanmakta ve inkâr edenlerin olumsuz bir özelliği olarak anlatılmaktadır. Bu ayetlerden bazılarının meali şöyledir:

³⁵ Yûsûf, 87.

³⁶ Furkân, 70.

³⁷ Nisâ, 48.

³⁸ Zümer, 53.

³⁹ Buharî, *Tefsîru'l-Kur'ân*, 39/1; Müslim, İman, 193; Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed en-Nisâbüri el-Vahidî, *Esbâbü'n-Nüzul*, Mısır 1968, s. 236 vd. Bedreddin Çetiner, *Esbâb-ı Nüzûl*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2002, II, 763 vd.

“Melekler, ‘Seni gerçeğe müjdeliyoruz. Sakın Allah’ın rahmetinden ümidini kesenlerden olma!’ dediler.”⁴⁰

“İnsanlara bir rahmet tattırdığımız zaman, ona güvenirler. Eğer kendi şeyler sebebiyle başlarına bir fenalık gelirse, hemen her ümidi kesiveriyorlar.”⁴¹

Ümitsiz insanın aklı, mantık örgüsü, yargı ve muhakemesi sağlıklı karar almaya uygun değildir. Ümitsizlik, insanın fizik ve akıl sağlığını kaybetmesine neden olduğu gibi, şiddetine göre kimi insanları kendi hayatına son vermeye, intihar etmeye kadar sürükleyen bir ruh hastalığıdır. Elbette böyle bir insanın Kuran ahlakını gereği gibi yaşaması beklenemez. Bu da şeytanın son derece işine gelen bir durumdur. Çünkü bu şekilde ümitsizliğe düşen insanların, İslâm ahlakından ve ahret inancından bir beklentileri olmaz ve bunun neticesinde hem dünya hem de ahret hayatında azaba sürüklenirler. Ümitsiz insan, kendi şahsına olduğu gibi, etrafındaki insanlara da olumsuz ve karamsar bir hal aşılar. İnsan, ümitsizliğe düşmekle bilerek veya bilmeyerek şeytanın hizmetine girmiş olur. Oysa insan şeytana değil, Allah'a kulluk etmek için, Allah'ın dinine hizmet etmek için yaratılır. Zira insanlık tarihi boyunca şeytanın en büyük hedefi, insanı Allah'a kulluk etmekten uzaklaştırarak ümitsizliğe itmektir. Mümin ise, her zaman ümit var olur, geleceğine daima ümitle bakar, hem Allah'ın hoşnutluğunu ve ahret hayatının sevabını kazanır hem de Allah'ın bir nimeti olarak dünyada sağlıklı ve mutlu bir hayatı yaşar. Bu konu, İslâm ahlakının özünü oluşturan önemli konulardan biri olduğu için, mümin, her konuda olduğu gibi bu konuda da *Kur'an*'ı ölçü alır ve ona göre davranır.

E. İslam Medeniyeti

Bediüzzaman Said Nursî, *el-Hutbetu's-Şâmiye*'de İslâm medeniyetine de işaretle bulunmaktadır. Onun için Batı'nın ahlakını değil, medeniyetinin olumlu yönlerini almanın gerektiği üzerinde durmaktadır. Bu nedenle Müslümanların, her açıdan medenî insanlar olmalıdırlar. Bu günü için Müslümanlar, çok acılar görüyorlar. Bunun sebebi ise, onların dünyanın vaziyetinin anlamamalarıdır. Mutlaka Müslümanların, fikir ve düşünceleri, tepeden tırnağa kadar medenî olmalıdır. İslâm âleminin refahı, mutluluğu ve insanlığı bundadır. Müslümanların, kendi kendilerini aldatmamaları gerekir. Medenî dünya çok ilerdedir. Müslümanlar buna yetişmek, o medeniyet dairesine dâhil olmak mecburiyetindedirler. Medenî olmayan toplumlar, medenî olanların ayakları altında kalmağa ve ezilmeğe mahkûmdurlar. Yeryüzündeki milletler memleketler, farklı olabilir. Fakat medeniyet birdir ve bir milletin gelişmesi için de bu yegâne medeniyete iştirak etmesi gerekir. Bizim, Batı medeniyetini bir taklitçilik yapalım diye değil, onda iyi olarak gördüklerimizi, kendi bünyemize uygun bulduğumuz için, dünya medeniyet seviyesi içinde benimsememiz gerekir.

Medeniyet, şehirlilik, şehre has yaşam tarzını ifade eden bir kavramdır. Arapça, şehir anlamındaki “Medine” kelimesinden türetilmiştir. Medine kelimesinin Arapça kökü hakkında farklı iki görüş bulunmaktadır. Bir görüşe göre “Medine” kelimesinin kökü, bir yerde ikamet etmek, yerleşmek anlamındaki “medene” fiilidir. Diğer görüşe göre ise “Medine”, din edinmek, boyun eğmek gibi anlamlara gelen “deyene” fiilinden türemiş

⁴⁰ Hicr, 55.

⁴¹ Rûm, 36.

olan biri isimdir.⁴² *Kur'an*'da, medeniyet kelimesi ve türevleri ile ilgili çeşitli kelimeler yer aldığı gibi, medeniyetlerin seyri ve yıkılışları hakkında da çeşitli bilgiler verilmektedir.⁴³ Tanzimatçılar tarafından batıdaki "civilisation (sivilizasyon)" tabirini karşılayan bir kelime olarak Türkçeye sokulmuştur. Medeniyet kavramının birçok tanımı yapılmış olup, bunların her biri, birbirinden farklıdır. Bu tanımlardan bazıları kültürü de medeniyet kavramı içinde ele alır. Ancak kültür, bir milletin yaşamasını kolaylaştıracak olan bilgi birikimi; medeniyet de, bu kültürün maddî alanda ortaya çıkışıdır. Yani medeniyet, bir anlamda maddî kültürdür. Toplumların, gayelerine ulaşmak için birer vasita olarak kullandıkları sosyal, hukuk ve ticarî kurallar da medeniyetin bir parçasıdır. Tarih boyunca yeryüzünde varlık göstermiş birçok medeniyet mevcuttur. İç gerçekleri göz önüne alındığında, bu medeniyetleri esas olarak iki grupta değerlendirmek mümkündür. Birisi, hayatlarını vahyin ışığında düzenleyen toplumların vücuda getirdiği medeniyet; diğeri de, müşrik ve putperest toplumların medeniyeti. Medeniyet kavramının içerdiği gerçek anlam, İslâm'ın kendisidir. Cahil, müşrik sistemlerin medeniyet adına ortaya koydukları şey, insanı, fıtratının gerektirdiği yere oturtmak için bir vasita değil, onun Allah'a dönük tabii özelliklerini yok edip, onu köleleştirmek için kullandıkları bir araçtır. Aslında medeniyetin ölçüsü, insana verdiği değer ve ona götürdüğü hizmettir.

Allah'ın indirdiklerini kendisine hayat nizamı olarak kabul eden toplumlarda medeniyet, kavramın içerdiği gerçek anlamıyla ortaya çıkmıştır. İslâm medeniyeti, iman, amel, ahlâk, sosyal ilişkiler, adalet ve benzeri konularda toplum hayatını insanların iyiliği doğrultusunda yöneten idarî prensiplerin bir tezahürüdür. İslâm, Allah tarafından gönderilen bir din olduğu için, beşeri dinlerde olduğu gibi insana baskı ve zulmün sonucu olarak ortaya çıkan maddî bir yansıma değil, maneviyata dayanan medeni bir yansımadır. *Kur'ân* kıssalarında gündeme gelen peygamberler ve onların toplumları hakkında anlatılan olayların yerleri, çeşitli medeniyetlerin egemen olduğu yerleşim alanlarıdır. Normal olarak peygamberler, söz konusu toplumların içinden seçilen ve onları uyarmakla görevlendirilen kişilerdir:

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رَجَالًا نُوحِي إِلَيْهِمْ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى

"Senden önce de, şehirler halkından kendilerine vahiy ettiğimiz erkeklerden başkasını peygamber göndermedik."⁴⁴

İslâm medeniyetinin temeli, Allah'ın keliması olan *Kur'ân* ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) sünnetidir. Bu medeniyet, Asr-ı Saadette zirveye ulaşmış bir medeniyet örneğidir. Daha sonra gelen Müslümanlar, hayatlarını bu örnek üzerine bina ederek, bu medeniyeti yeryüzünün uzak köşelerine taşıdılar. Müslümanlar, ulaştıkları her yere ilim, ahlâk, fazilet, insan onuruna yakışır davranış ve hizmet kurumlarını birlikte götürdüler. İnsanlık zulmün karanlığında onuru yok edilmiş bir halde inlerken, önlerine çıkan İslâm nuruna tabi olmayı bir kurtuluş olarak gördüler. Kimse iman etmeye zorlanmadı. Kendi dininde kalmak isteyenler, İslâm hâkimiyetini tanımak şartıyla topluma ait her çeşit imkândan Müslümanlar gibi istifade ettiler. İslâm medeniyetinin maddî

⁴² el-Hüsyn b. Muhammed er-Rağıb el-İsfahâni, *el-Müfredât fi Çaribi'l-Kur'ân*, xxx; Cemaluddin Muhammed b. Mukerrem b. Manzûr, "medene", *Lisânu'l-Arab*, daru'l-Fikr, Beyrut 1994, XIV, 91. xxxxxx; Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, IV, 2233; Hüseyin Kazım Kadri, *Türk Lügati*, İstanbul 1945, IV, 364; Erdoğan Pazarbaşı, *Kur'ân ve Medeniyet*, Pınar yayınları, İstanbul 1996, s. 15 vd.

⁴³ Pazarbaşı, *Kur'ân ve Medeniyet*, s. 15 vd.

⁴⁴ Yûsûf, 109.

yansımalarından birisi olan İspanya'daki Endülüs Emevileri zamanında Avrupa, hayatı ve ona ait hakikatleri Müslümanlardan öğrendi. Diğer İslâm devletleri, insanını refaha ulaştırmak için gerekli bütün maddî ve manevî gereksinimleri karşılayacak olan ve medeniyetin temel göstergeleri durumunda bulunan şaheserleri, sonraki nesillere miras bıraktı.

Sonuç

Kur'an, tüm insanlara hem dünya hem ahiret hayatının huzur ve saadetinin yolunu göstermek üzere Allah tarafından gönderildi. O, bir hidayet rehberidir. *Kur'an*, onu tebliğ eden peygamber ve *Kur'ân* ile peygamberin anlattığı İslâm dini, evrenseldirler. Bediüzzaman Said Nursî, Şam şehrinin Emeviye Camisi'nde Arapça okuduğu bir cuma hutbesinde, *Kur'an*'ın ve İslâm'ın bu evrenselliğini dile getirdi. O, bu hutbede, tüm insanların huzur ve saadetinin İslâm'da olduğunu vurgularken, bunu gerçekleşmesi için İslâm'ca yaşamının gereği üzerinde durdu. Bunun da, hakka riayet etmek, ölçü olarak *Kur'an* ve sünneti almak, ümitsizliğe düşmemek ve bilinçli bir şekilde İslâm medeniyetini yaşamakla mümkün olabileceğini vurguladı. Ayrıca Bediüzzaman'ın bu hutbede Araplara, biz Kürtler, sizin küçük kardeşiniziz; sizler, bizim ağabeylerimizsiniz anlamındaki ifadeleri ile çok mütevazı davrandığını da okumaktayız.

Bibliyografya

ABDULBAKÎ, Muhammed Fuad, *el-Mu'cemu'l-Mufehres li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim*, Beyrut tsz.

BEYHÂKÎ, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn, *Menâkibu's-Şafii*, thk. Ahmet Sahk, Dâru't-Turâsi'l-Arabî, Kahire 1971.

BUHARÎ, Muhammed b. İsmail (ö. 256/870), *el-Câmiu's-Sahih*, Beyrut 1990.

ÇETİNER, Bedreddin, *Esbâb-ı Nüzûl*, Çağrı yayınları, İstanbul 2002.

EBÛ DAVUD, Süleymân b. Eş'âs (ö. 275/888), *Sünen*, İstanbul 1981.

FERÂHÎDÎ, Ebû Abdirrahman el-Halil b. Ahmed (ö. 175/791), *Kitâbu'l-Ayn*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut tsz.

İBN HANBEL, Ahmed b. Muhammed (ö. 241/855), *Müsned*, Beyrut tsz.

İBN MÂCE, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezit (ö. 273/886), *Sünen*, Kahire tsz.

İBN MANZÛR, Cemaluddin Muhammed b. Mukerrem (ö. 711/1311), "enise", *Lisânu'l-Arab*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1994.

İBNU'L-CEVZÎ, Cemaluddin Ebu'l-Ferec, (ö. 597/1200), *Sıfatu's-Safve*, thk.

Mahmut Dahûrî, *Daru'l-Marife*, Beyrut 1979.

İSFAHÂNÎ, el-Hüseyn b. Muhammed er-Râğıb (ö. 502/1108), "ehl", *el-Müfredât fi Ğarîbi'l-Kur'ân*, Kahraman yayınları, İstanbul 1986.

KADRÎ, Hüseyin Kazım, *Türk Lügati*, İstanbul 1945.

MALİK, Ebû Abdullah b. Enes (ö. 179/795), *el-Muvatta*, Daru İhyâi't-Turâsi'l-Arabi, Beyrut tsz.

MENÂVÎ, Muhammed Abdurrauf, *Feyzu'l-Kadîr Şerhu'l-Camii's-Sağîr*, Matbaatu Mustafa Muhammed, Mısır 1938.

MÜSLİM, b. El-Haccac (ö. 261/874), *Sahih-u Müslim*, Kahire tsz.

NURSÎ, Bediüzzaman Said (ö. 1380/1960), "Münâzarât", *İçtimaî Dersler*, Zehra yayıncılık, İstanbul 2004. – *el-Hutbetu's-Şamiyye*.

PAZARBAŞI, Erdoğan, *Kur'ân ve medeniyet*, Pınar yayınları, İstanbul 1996.

ŞAFİÎ, Muhammed b. İdris (ö. 204/820), *er-Risâle*, derleyen: Muhammed Afif ez-Zu'bî, Dâru'l-Cil, Beyrut 1974.

TABBÂRE, Afif Abdulfettah, *Rûhu'd-Dîni'l-İslâmî*, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut 1973.

TURAN, Abdalbaki Turan, *Melayê Cızîrî Divanı ve Şerhi*, Nûbihar, İstanbul 2010.

UŞŞÂKÎ, Hasan Hüsameddin (ö. 1001/1593), *Uşşaki Divanı*, derleyen. Mehmet kahraman, Uşşakiler A. Ş. Manisa 1994.

ÜNALAN, Abdulkerim, *İslam Hukuku Açısından Hak ve Hakkın Kötüye Kullanılması*, İzmir 1997.

VAHİDÎ, Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed en-Nisâbü'rî (ö. 468/1075), *Esbâbü'n-Nüzul*, Mısır 1968.

YAZIR, Elmalılı Muhammed Hamdi (ö. 1361/1942), *Hak Dini Kur'ân Dili*, Eser Kitabevi, İstanbul 1971

ZERKA, Mustafa Ahmed, *el-Fıkhü'l-İslami fi Sevbihi'l-Cedid*, Dımaşk 1964.

ZEHEBÎ, Ebû Abdillâh Mahmut b. Ahmet b. Osman, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, thk. Şuayb Arnavut ve diğerler, Muessesetu'r-Risale, Beyrut 1982.

ZEHEBÎ, Muhammed Hüseyin, *et-Tefsîr ve'l-Mufessirûn*, Dâru'l-Erkâm, Beyrut tsz.

ZUHEYLÎ, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuh*, Dâru'l-Fikr, Dımaşk 1989.